

اقتصاد ترکیه و اصلاحات آن

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی های اقتصادی

تهیه کننده: مهسا رجبی نژاد

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

بهمن ۱۳۹۹

از طریق پست الکترونیکی زیر می توانید پیشنهادات و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

چکیده

ترکیه پس از موفقیت اولیه در مبارزه با بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ و بازگشت اقتصادی قدرتمند، با احیای مجدد مواردی مواجه خواهد شد که سیستم سلامت کشور، منابع عمومی، انسجام اجتماعی و پایداری اقتصاد کلان را تحت فشار قرار می‌دهد. اگرچه تاثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر فعالیتهای اقتصادی ترکیه، دیرتر از سایر کشورهای منطقه رخ داد، اما شدت آن زیاد بود. ترکیه به لطف زیرساخت‌های مراقبت‌های ویژه و قرنطینه‌های هدفمند، در مرحله نخست همه‌گیری کووید-۱۹، به‌طور موثری موفق به مهار تعداد موارد مبتلا به کووید-۱۹ شد. با این حال، پس از کاهش اقدامات مهارکننده در ژوئن ۲۰۲۰، تعداد مبتلایان مجدداً افزایش یافت و در پاییز به اوج خود رسید. اشتغال و تقاضای کل که در موج اول به شدت منقبض شده بود، پس از حمایت‌های دولت دوباره رشد کرد. با این حال، ترکیه مجدداً با موج دیگری از همه‌گیری روبه‌رو است.

در ادامه به وضعیت اقتصادی ترکیه، چشم‌انداز اقتصادی آن و توصیه‌های OECD برای بهبود اقتصادی این کشور اشاره خواهد شد.

فهرست مطالب

❖ مقدمه

❖ مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

❖ چشم انداز اقتصادی ترکیه

❖ توصیه‌های OECD برای کوتاه‌مدت

❖ توصیه‌های OECD برای ثبات اقتصاد کلان در بلند مدت

❖ چگونگی آزاد کردن پتانسیل‌های بخش کسب و کار

❖ بهبود اشتغال و کیفیت شغلی

❖ ثبات زیست محیطی و حکمرانی عمومی

❖ اثر اصلاحات ساختاری بر روی رشد اقتصادی

ترکیه پس از موفقیت اولیه در مبارزه با بیماری همه گیر کووید-۱۹ و بازگشت اقتصادی قدرتمند، با احیای مجدد مواردی مواجه است که سیستم بهداشت کشور، منابع عمومی، انسجام اجتماعی و پایداری اقتصاد کلان را تحت فشار قرار می دهد. دارایی های عمومی فرصتی برای حمایت بیشتر دولت از خانوارها و مشاغل مورد نیاز فراهم می کند، اما این امر باید تحت چارچوب سیاست های مالی، شبه مالی^۱، پولی شفاف و قابل پیش بینی انجام شود. در مراحل ابتدایی همه گیری، کمبودها در چارچوب اقتصاد کلان بر اعتماد به نفس بازار تأثیرگذار بوده و باعث ایجاد تنش در صرف ریسک^۲، حرکت سرمایه و نرخ ارز می شود که این امر پاسخ سیاست های اقتصاد کلان در برابر بحران را پیچیده می کند. همچنین خواسته ها و فرصت های جدید برای تغییر ساختاری در بخش تجارت بوجود آمد. اصلاحات در بازار محصولات، کار و سرمایه، همراه با ارتقا جامع آموزش حرفه ای، رسمی سازی فعالیت های تجاری مورد نیاز، تعادل مجدد ترازنامه های شرکت با سرمایه سهامداران خارجی و مدرنیزاسیون دیجیتالی گسترده را تسریع کرد. پس از آن نیز مسیر رشدی قوی تر، پایداری و فراگیرتر پسا-کووید در دسترس خواهد بود.

هر اقدام سیاستی (به جز سیاست پولی) که بر ترازنامه بانک مرکزی تاثیر بگذارد.^۱
Risk premium هزینه اضافی که بابت ریسک با توجه به میزان و درجه آن، در نظر گرفته می شود.^۲

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

تاثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر فعالیت‌های اقتصادی ترکیه، دیرتر از سایر کشورهای منطقه رخ داد، اما شدت آن زیاد بود. ترکیه به لطف زیرساخت‌های مراقبت‌های ویژه و قرنطینه‌های هدفمند، در مرحله نخست همه‌گیری کووید-۱۹، به‌طور موثری موفق به مهار تعداد موارد مبتلا به کووید-۱۹ شد. با این حال، پس از کاهش اقدامات مهارکننده در ژوئن ۲۰۲۰، تعداد مبتلایان مجدداً افزایش یافت و در پاییز به اوج خود رسید. اشتغال و تقاضای کل که در موج اول به شدت منقبض شده بود، پس از حمایت‌های دولت دوباره رشد کرد. با این حال، آنها مجدداً با موج دیگری از همه‌گیری روبه‌رو هستند. بخش‌های گردشگری و هتلداری که تقاضای زیادی برای محصولات و خدمات دیگر ایجاد و زمینه اشتغال در بسیاری از مناطق را فراهم می‌کنند، به‌طور ویژه‌ای تحت تاثیر قرار گرفتند.

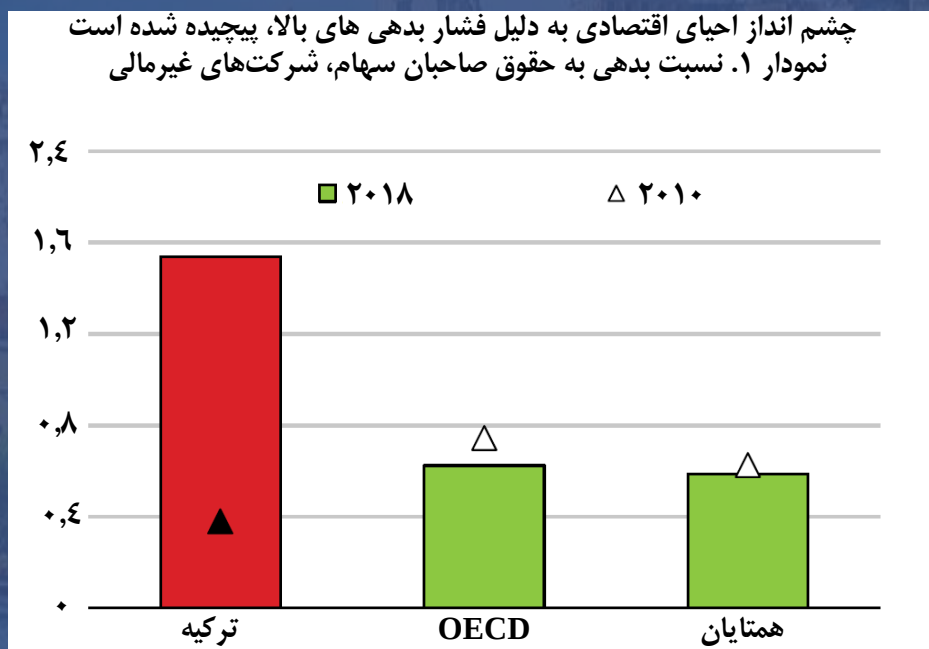
مقامات، حمایت شبه مالی کافی را برای حفاظت از نقدینگی شرکت‌ها، اشتغال و درآمد خانوارها، فراهم کرده‌اند.

بانک مرکزی این اقدامات را با موضع پولی انبساطی بیشتری همراه کرد و سیاست‌های مالی موجب گسترش گسترده اعتبار شد. دولت پس از افزایش کسری حساب جاری و تورم، تضعیف اعتماد سرمایه‌گذاران و کاهش شدید نرخ ارز بین ژوئیه و اکتبر ۲۰۲۰، شروع به کاهش این اقدامات کرد.

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

با توجه به شبکه‌های نسبتاً متوسط امنیت اجتماعی ترکیه و افزایش بدهی شرکت‌ها، بهبود کامل از بحران کووید-۱۹ زمان‌بر است.

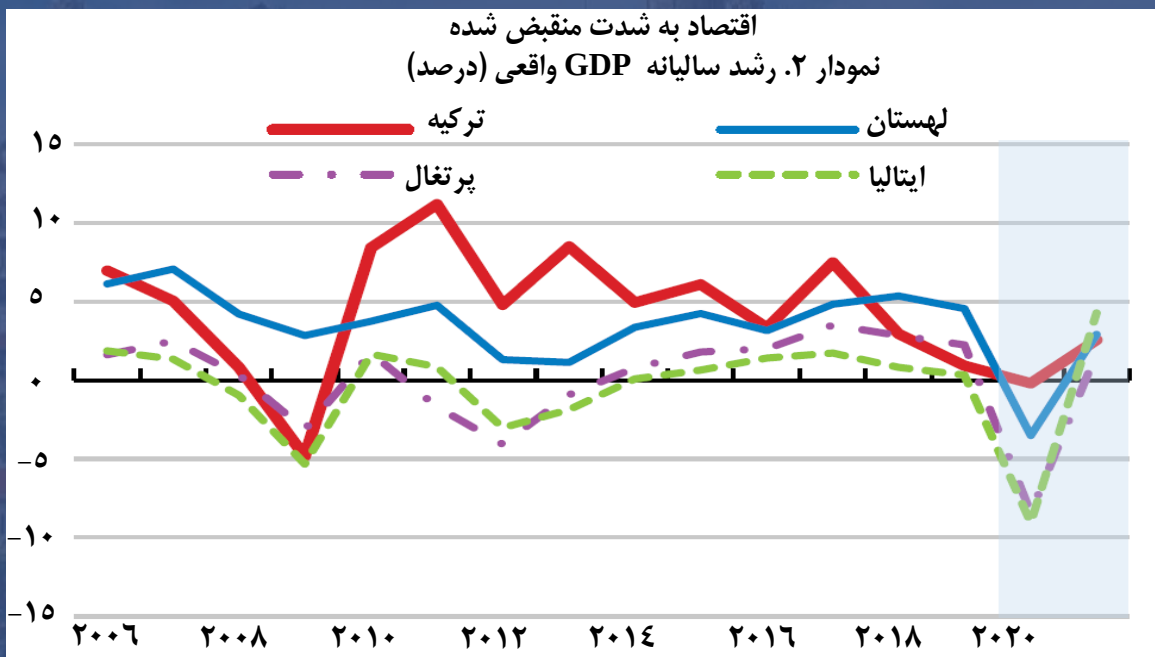
استفاده بیشتر از ابزارهای اهرم مالی منعکس‌کننده افزایش میزان بدهی شرکت‌ها از سال ۲۰۱۰ به بعد است که با افزایش ارزش بدهی‌های ارزی و همچنین تضعیف لیر ترکیه، تشدید می‌شود. کسب‌وکارها پس از آشفتگی مالی سال ۲۰۱۸ شروع به اهرم‌زدایی کردند، اما همه‌گیر شدن بیماری کووید-۱۹، باعث تضعیف بیشتر سلامت ترازنامه‌های شرکت‌های ترکیه خواهد شد.

مطابق نمودار ۱، در سال ۲۰۱۸، نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام بنگاه‌های غیرمالی در ترکیه نزدیک به ۱.۶ بوده که این میزان نسبت به سال ۲۰۱۰ نزدیک به ۴ برابر شده است. همچنین مقدار این نسبت در سال ۲۰۱۸ در ترکیه نسبت به کشورهای عضو OECD و هم‌تایان خود بیش از دو برابر بوده؛ این در حالی است که در سال ۲۰۱۰، نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام شرکت‌های غیرمالی ترکیه از هرو گروه ذکر شده کمتر بوده است.

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

همانطور که از نمودار ۲ مشخص است، تولید ناخالص داخلی واقعی ترکیه علی‌رغم نوساناتی که بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۷ داشته، از تولید ناخالص داخلی کشورهای لهستان، ایتالیا و پرتغال بیشتر بوده است. از سال ۲۰۱۸ این شاخص در ترکیه روند نزولی را در پیش گرفته، اما، مطابق پیش‌بینی‌های OECD این روند نزولی در سال ۲۰۲۱ متوقف خواهد شد. شایان ذکر است مطابق این پیش‌بینی‌ها مجدداً تولید ناخالص داخلی واقعی ترکیه از کشورهای مذکور به غیر از ایتالیا بیشتر خواهد شد.

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

ترکیه با دارایی عمومی استوار اما تعهدات گسترده خارج از ترازنامه وارد بحران کووید-۱۹ شد.

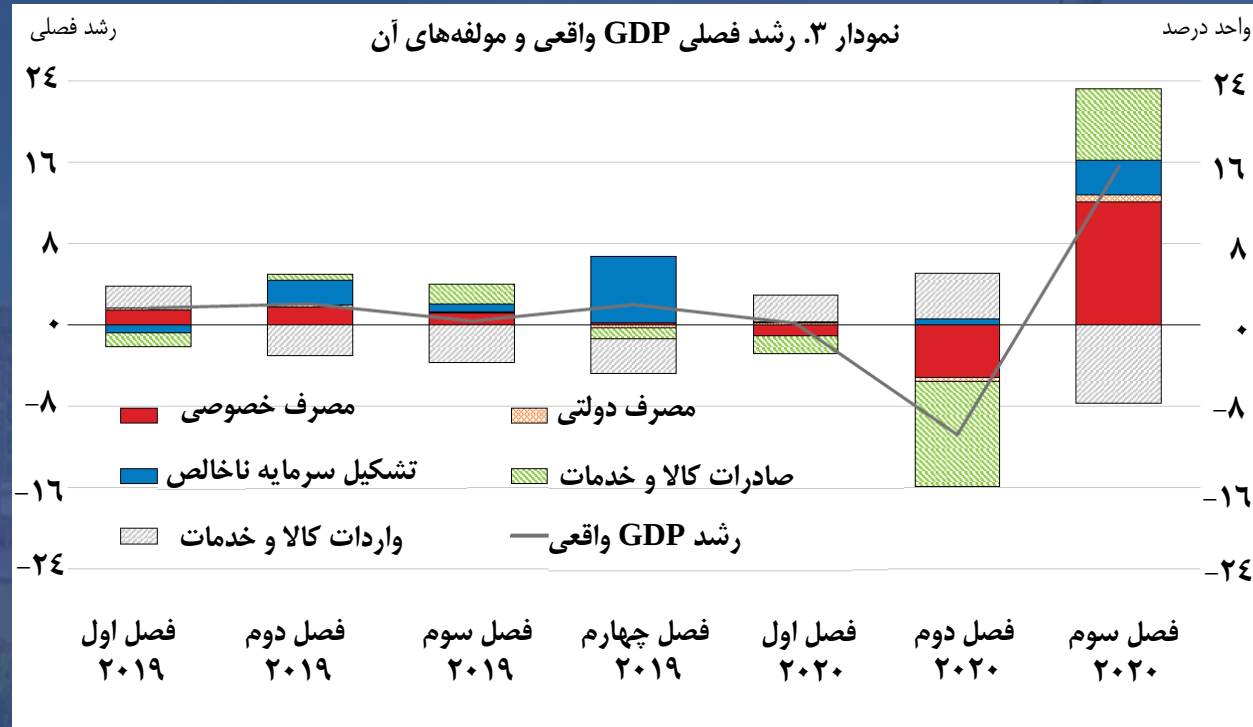
این نتیجه محرک‌های گسترده دولت در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ بوده و عمدتاً به صورت ضمانت‌های اعتباری دولتی و از طریق وام‌دهی توسط بانک‌های عمومی صورت گرفته است. به طور خاص، امتیازات اعتباری اعطایی بانک‌های دولتی به خانوارها و مشاغل طی همه‌گیری، باعث افزایش سهم هزینه‌های نیمه مالی و تقویت بدهی‌های احتمالی برای تامین مالی عمومی شده است. رفع تضعیف شفافیت مالی با انتشار منظم گزارش سیاست مالی که شامل تمامی بدهی‌های احتمالی است، به افزایش اطمینان در بازارهای مالی کمک می‌کند و فضا را برای فعالیت مالی افزایش می‌دهد.

جدول ۱. نرخ رشد سالیانه شاخص‌های اقتصادی منتخب ترکیه در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ (درصد)

نرخ رشد	۲۰۱۹	۲۰۲۰
تولید ناخالص داخلی	۰,۹	-۰,۲
مصرف خصوصی	۱,۶	۰,۸
مصرف دولتی	۴,۳	۲,۷
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	-۱۲,۴	۵,۶
صادرات	۴,۹	-۱۹,۱
واردات	-۵,۳	۷,۷
نرخ بیکاری (درصد)	۱۳,۷	۱۳,۲
شاخص قیمت مصرف کننده/ تورم	۱۵,۲	۱۲,۲
تراز حساب جاری (درصدی از GDP)	۱,۲	-۴,۷

مطابق جدول ۱، تولید ناخالص داخلی ترکیه در سال ۲۰۲۰ نسبت به سال ۲۰۱۹ با کاهش ۰.۲ درصدی همراه بوده، که دلیل اصلی آن را می‌توان کاهش ۱۹.۱ درصدی صادرات این کشور در سال ۲۰۲۰ نسبت به سال ۲۰۱۹ عنوان کرد. در سال ۲۰۲۰ همچنین از سرعت رشد نرخ بیکاری و نرخ تورم ترکیه نسبت به سال ۲۰۱۹ کاسته شده است.

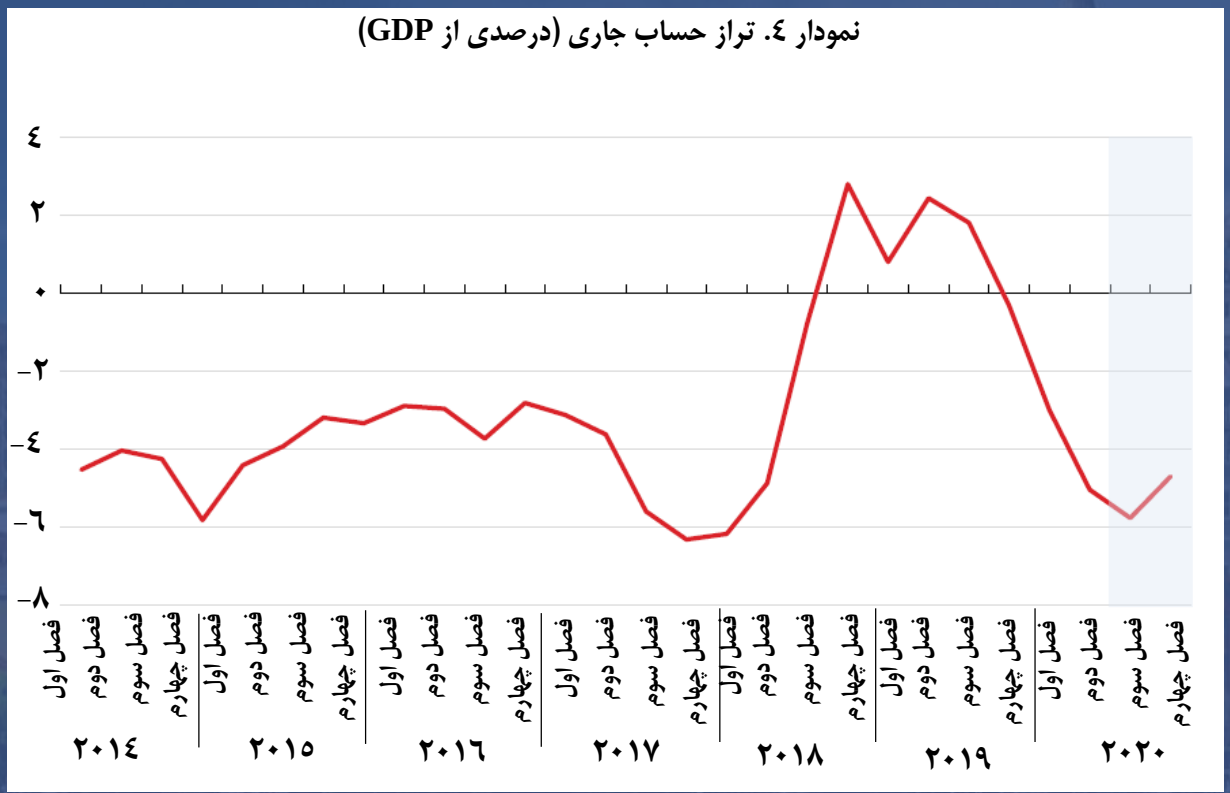
مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

منبع: OECD

مطابق نمودار ۳، سرعت رشد GDP واقعی ترکیه بعد از آنکه در فصل دوم ۲۰۲۰ نسبت به فصل قبل به شدت افت کرد، در فصل سوم همین سال نسبت به فصل دوم افزایش چشمگیری را تجربه کرده است (حدود ۱۶ درصد). علت اصلی رشد در فصل سوم ۲۰۲۰ را می‌توان افزایش مشارکت مصارف خصوصی و صادرات کالاها و خدمات عنوان نمود.

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

مطابق نمودار ۴ و پیش‌بینی‌های OECD، تراز حساب جاری ترکیه که از ابتدای فصل سوم ۲۰۱۹ روند نزولی را در پیش گرفته بود، در فصل چهارم ۲۰۲۰ متوقف شده و اندکی بهبود یافته است.

منبع: OECD

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

همه گیری کووید-۱۹ چالش های سیاست پولی را تقویت کرد.

نرخ تورم ترکیه بالا بوده و مدت ها است که بیش از نرخ رسمی هدف (۵ درصد) است. تورم واقعی و مورد انتظار پس از شوک کووید-۱۹ افزایش یافته است. مداخلات سیاست های پولی مربوط به همه گیری کووید-۱۹، از فعالیت اقتصادی، نرخ ارز و نقدینگی بانک ها حمایت کرد. همچنین این نگرانی تقویت شد که آیا سیاست های پولی رشد و اشتغال بر ثبات قیمت ها اولویت دارد یا خیر. در مواجهه با خروج گسترده سرمایه و کاهش شدید ارزش پول ملی، بانک مرکزی در اکتبر ۲۰۲۰ شروع به تقویت نقدینگی کرد، نرخ بهره سیاستی و نرخ موثر بودجه را به ترتیب در اواخر سپتامبر و اکتبر افزایش داد، و به علت ناکافی بودن این اقدامات، مجدداً نرخ بهره را در نوامبر این سال افزایش داد. علاوه بر این، چارچوب سیاستی خود را نیز نرمال سازی کرد. با این وجود ذخایر خارجی کم و ریسک، همچنان بالا است.

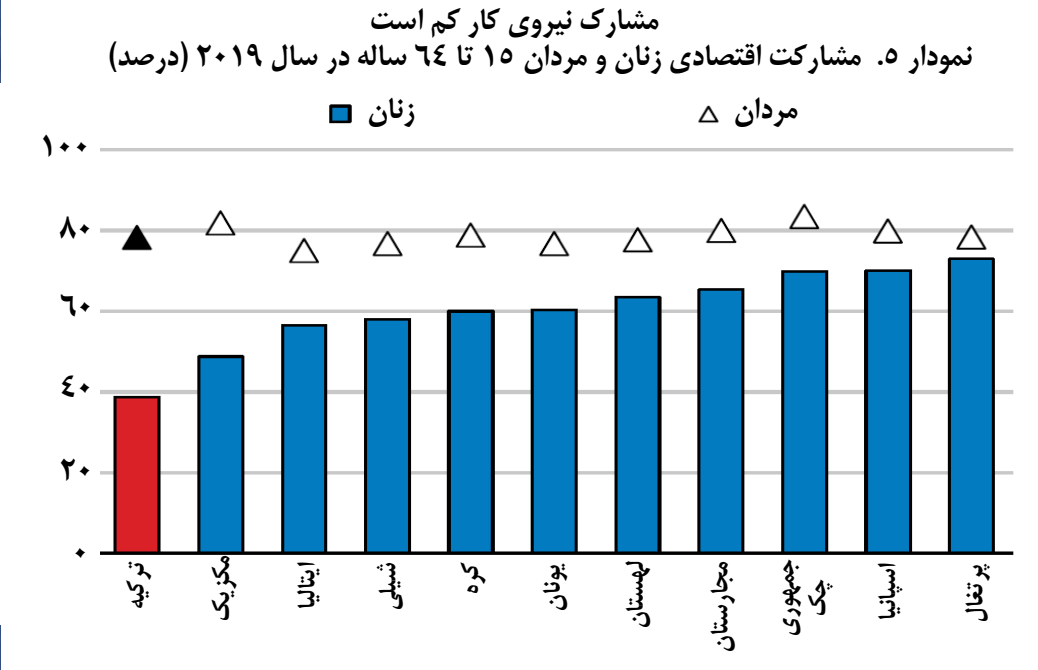
همه گیری کووید-۱۹، چالش های ساختاری مربوط به نرخ بالای بیکاری، مشارکت کم نیروی کار و بخش غیررسمی گسترده را تشدید کرد.

این بحران بیشترین سختی را به کارکنان بخش غیررسمی و خویش کارفرما وارد کرده است زیرا آنها در فعالیتهای شغلی متمرکز هستند که اعمال فاصله فیزیکی سخت است. آنها همچنین از شبکه های ایمنی اجتماعی مرتبط با اشتغال مستثنی هستند. در حالی که در زمینه ایجاد مشاغل با کیفیت طی ۱۵ سال گذشته پیشرفت هایی حاصل شده و موفقیت های خوبی در رفاه به همراه داشته است، چالش ها همچنان باقی مانده اند. تعداد مشاغل پس از بحران مالی سال ۲۰۱۸ و شوک کووید-۱۹ به شدت کاهش یافت.

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

همه گیری کووید-۱۹، چالش های ساختاری مربوط به بالا بودن نرخ بیکاری، مشارکت کم نیروی کار و بخش غیررسمی گسترده را تشدید کرد.

مشارکت نیروی کار، به ویژه توسط زنان، هنوز بسیار کم است. هزینه های بالای استخدام، باعث شده این کشور یکی از بالاترین نسبت های متوسط دستمزد را در میان کشورهای عضو OECD داشته باشد و برخی از مقررات محدودکننده استخدام دائم و موقت و سیستم هزینه بر قطع همکاری نیروی کار، باعث تقویت بخش غیررسمی می شود. همچنین این امر مانع تخصیص کارآمدتر منابع به سمت شرکت های کاملاً رسمی و شرکت های نوپا با فناوری بالاتر دارای سهم نسبتاً کم اما به تدریج در حال رشد، می شود.

با توجه به نمودار ۵، در سال ۲۰۱۹، مشارکت اقتصادی زنان ترکیه پایین تر از سایر کشورهای مورد بررسی است؛ این درحالی است که مشارکت اقتصادی مردان این کشور از وضعیت نسبتاً بهتری در میان کشورهای مذکور برخوردار است.

مروری بر وضعیت اقتصادی ترکیه

کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و آلودگی هوا و همچنین حفظ منابع زمینی و ساحلی از موارد مهمی است.

انتشار گازهای گلخانه‌ای با سریع‌ترین سرعت در دهه گذشته افزایش یافته است. کیفیت پایین هوا بخصوص در شهرهای بزرگ به یک نگرانی عمده تبدیل شده است. ترکیه، با منابع طبیعی متمایز خود، باید از فرصت استفاده کرده و اقدامات احیای سبز را به عنوان بخشی مهم از بسته‌های محرک خود قرار دهد.

موقعیت ترکیه در معیارهای حکمرانی بین‌المللی، ظرفیت زیادی را برای پیشرفت نشان می‌دهد.

تقویت محیط حکمرانی، همانطور که در برنامه توسعه ملی ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۳ پیش‌بینی شده است، نیاز به بهبودهایی در مورد قواعد قانونی، یکپارچگی عمومی و اعتبار قضایی دارد. ترکیه باید از استانداردهای بین‌المللی در زمینه مبارزه با فساد مانند رشوه‌خواری، پولشویی و مقابله با تأمین مالی تروریسم پیروی کند. پیشرفت در مبارزه با فساد زمینه لازم برای کارایی بیشتر سیاست‌های دیگر را هم ایجاد می‌کند.

چشم انداز اقتصادی ترکیه

مطابق جدول ۲ و پیش‌بینی‌های OECD، تولید ناخالص داخلی ترکیه در سال ۲۰۲۲ حدود ۳.۵ درصد رشد خواهد کرد. طی سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ از نرخ تورم ترکیه کاسته خواهد شد. نرخ بیکاری ترکیه نیز در سال ۲۰۲۲ مجدداً افزایش خواهد یافت. صادرات و واردات نیز در سال مذکور نسبت به سال ۲۰۲۱ به ترتیب ۷.۴ درصد و ۸.۸ درصد افزایش خواهند یافت و پیش‌بینی می‌شود همچنان سرعت افزایش واردات ترکیه بیش از سرعت افزایش صادرات این کشور باشد.

جدول ۲. پیش‌بینی نرخ رشد سالیانه شاخص‌های اقتصادی منتخب ترکیه در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰

نرخ رشد	۲۰۲۱	۲۰۲۲
تولید ناخالص داخلی	۲,۶	۳,۵
مصرف خصوصی	۳,۹	۵,۷
مصرف دولت	۲,۱	۰,۱
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	۲,۶	۳,۸
صادرات	۷,۶	۷,۴
واردات	۹,۳	۸,۸
نرخ بیکاری (درصد)	۱۳,۷	۱۴,۵
شاخص قیمت مصرف کننده	۱۲	۱۰
تراز حساب جاری (درصدی از GDP)	-۴,۶	-۴,۸

منبع: OECD

توصیه‌های OECD برای کوتاه‌مدت

- ❖ از ظرفیت‌هایی که همچنان در تامین مالی عمومی در دسترس است، برای حمایت مالی مستقیم و هدفمند استفاده شود.
- ❖ وام‌های ترجیحی (با نرخ بهره پایین‌تر از بازار) و پرداخت‌های انتقالی یکباره به خانوارهای در معرض خطر فقر با کمک هزینه مستقیم هدفمند، برای مدت محدودی جایگزین شود.
- ❖ هنگامی که نشانه‌های قوی از آغاز پایدار بهبود مشاهده شد، اعمال سخت‌گیری‌های مالی از سر گرفته شود.
- ❖ همچنان حمایت از نیروی کار، بنگاه‌های اقتصادی و فعالیت‌هایی مانند گردشگری که موقتاً تحت تاثیر همه‌گیری کووید-۱۹ قرار گرفته‌اند، ادامه یابد.

توصیه‌های OECD برای ثبات اقتصاد کلان در بلند مدت

- ❖ طرحی جامع با چارچوبی منسجم در حوزه سیاست‌های کلان اقتصادی شامل سیاست‌های مالی، شبه مالی و پولی و مالی، تنظیم و اجرا شود.
- ❖ بازیابی استقلال بانک مرکزی و اعمال نرخ بهره واقعی سیاستی، تا زمانی که انتظارات تورمی و تورم از پیش‌بینی‌های رسمی و اهداف فاصله دارد، مثبت باقی بماند.
- ❖ مادامی که شرایط مهیاست، ذخایر خارجی با توجه به نیازهای اطلاعاتی بازارهای مالی، مجدداً تجهیز شود.
- ❖ ارزیابی مجدد و کاهش سهم موسسات مالی متعلق به دولت.
- ❖ افشای نتایج تست‌های استرس بانک‌ها و کل سیستم بانکی برای عموم

چگونگی آزاد کردن پتانسیل های بخش کسب و کار

- ❖ تسهیل تزریق سهام جدید به منظور بازیابی ظرفیت سرمایه گذاری شرکت های غیرمالی پس از شوک همه گیری کووید-۱۹.
- ❖ از میان برداشتن موانع باقی مانده برای درجه بندی شرکت ها و انتقال آن ها به بخش رسمی.
- ❖ بازسازی ساختارهای مالی از طریق اجرای اقدامات مربوط به داوری و میانجی گری در چارچوب توافق نامه اخیر
- ❖ کسب آمادگی لازم برای کمک به دادگاه ها در حوزه رسیدگی به موارد ورشکستگی
- ❖ پیشرفت در زمینه کشاورزی، خدمات و تدارکات عمومی با توسعه توافق نامه اتحادیه گمرکی با همکاری شرکای اتحادیه اروپا.

بهبود اشتغال و کیفیت شغلی

- ❖ ارتقا مشارکت زنان در بازار کار با تقویت تامین و بهبود کیفیت مراقبت و آموزش اولیه کودکان
- ❖ انعطاف پذیرتر کردن قراردادهای دائم و موقت در بخش رسمی
- ❖ مقرون به صرفه تر کردن الزام حداقل دستمزد برای شرکت های دارای بهره‌وری پایین از طریق ارتقای توان چانه‌زنی آنها در سطح بنگاه و بر حسب شرایط محلی
- ❖ اعطای معافیت موقت هزینه‌های تأمین اجتماعی سهم کارفرما برای کلیه کارکنان جوان
- ❖ معافیت کارفرمایان از پرداخت کل یا بخشی از هزینه‌های بیمه درمانی و جبران و تامین مالی آن از محل سایر منابع مالی و صرفه‌جویی‌ها
- ❖ ایجاد استرژژی جامع برای افزایش مهارت‌های دیجیتالی و ارتقای کسب مهارت‌های دیجیتال در برنامه درسی مدارس

ثبات زیست محیطی و حکمرانی عمومی

- ❖ بهبود حکمرانی عمومی و نظارت بر اجرای مقررات با تمرکز ویژه بر تقویت استقلال قوه قضاییه.
- ❖ اتخاذ استراتژی مبارزه با فساد.
- ❖ اجرای سیاست قیمت گذاری کربن.
- ❖ تهیه و انتشار شاخص های منطقه ای کیفیت هوا به صورت روزانه با توجه به استانداردهای بین المللی و تدوین استراتژی جامع برای بهبود کیفیت هوا.
- ❖ در نظر گرفتن تخفیف های مالیاتی برای سرمایه گذاری های ساختمانی دارای صرفه جویی در مصرف انرژی
- ❖ آماده سازی بخش کسب و کار برای معرفی مالیات مرزی کربن توسط شرکای تجاری

اثر اصلاحات ساختاری بر روی رشد اقتصادی

رشد سالانه اضافی در مقایسه با عدم اعمال
سیاست اصلاحی طی ۱۰ سال آینده

سناریوی اصلاحی

سناریو ۱: بسته اصلاح بازار

- بهبود مقررات بازار محصول
- بهبود مقررات حمایت از اشتغال
- کاهش مالیات بر درآمد شرکت‌ها و مالیات بر دستمزد نیروی کار

+۰,۴٪

سناریو ۲: بسته پیشرفت نهادی و اجتماعی

- افزایش کیفیت آموزش
- افزایش حاکمیت قانون

+۰,۵٪

سناریو ۳: بسته اصلاحات بازار و پیشرفت نهادی و اجتماعی

+۰,۹٪